

Charlotte Salomon – Leben? oder Theater?

Een nieuwe opera van Steven Kamperman

Tickets & informatie: www.wishfulsinging.nl

Wishful Singing

Anne-Christine Wemekamp

Maria Goetze

Stella Brüggen

Marjolein Stots

Sopraan 1

Sopraan 2

Alt 1

Alt 2

But What About

Vincent Martig

Wilco Oomkes

Klarinet en zang

Accordeon en zang

Florian Just

Bariton

Benjamin de Boer

Contrabas en zang

Tekst & gouaches

Libretto

Compositie

Vertaling teksten Charlotte Salomon

Regie, video-ontwerp, lichtontwerp

Kostuums

Techniek

Geluid (voorbereiding)

Video's

Boventiteling (uitvoering)

Charlotte Salomon

Annechien Koerselman

Steven Kamperman

Judith Herzberg

Annechien Koerselman

Stella Brüggen & Anne Ammerlaan

Duco Feldbrugge

Koen Keevel

Daan Hazendonk

Hanneke Hommes & Catelijn van Berkel

SPEELLIJST

2025

Do 18 sept 2025	Houten, Theater aan de Slinger
Za 27 sept 2025	Amersfoort, Flint <i>première tijdens festival September me</i>
Ma 29 sept 2025	Amsterdam, De Kleine Komedie
Vr 3 okt 2025	Enschede, Wilminktheater
Zo 19 okt 2025	Laren, Singer Laren
Do 6 nov 2025	Leiden, Stadsgehoorzaal

2026

Zo 19 apr 2026	Zutphen, Theater Hanzehof
Wo 22 april 2026	Den Haag, Diligentia
Za 2 mei 2026	Wageningen, Theater Junushof
Ma 4 mei 2026	Amsterdam, Muziekgebouw
Za 9 mei 2026	Groningen, Grande Theatre Groningen

Kijk voor tickets en de meest actuele speellijst op onze website wishfulsinging.nl/concertagenda.

Beste luisteraar,

Van harte welkom bij *Charlotte Salomon – Leben? oder Theater?*, een opera over het leven van Charlotte Salomon (1917-1943). Charlotte was een jonge Joodse kunstenares in het Berlijn van de jaren dertig. Vandaag hoor je het krachtige en hoopgevende verhaal van deze jonge vrouw, die tegen de achtergrond van een dreigende oorlog haar leven herschiep tot een indrukwekkend kunstwerk.

Op een dag wordt Charlotte geconfronteerd met een onthutsend familiegeheim: haar moeder blijkt niet aan de griep te zijn gestorven, maar heeft zichzelf van het leven beroofd toen Charlotte pas 8 jaar oud was. En niet alleen haar moeder – verschillende andere familieleden blijken op dezelfde manier aan hun einde te zijn gekomen.

Overdonderd door dit bericht, begint de 22-jarige Charlotte een zoektocht. Ze trekt zich terug en begint in een ongekend creatieve explosie te schilderen. Charlotte Salomon maakt bijna 800 gouaches (waterverfschilderingen), met daarop beelden, tekstlagen en aantekeningen over muziek die bij de schilderijen zou moeten klinken. Ze gebruikt daarbij alles wat ze in zich heeft: haar visuele en muzikale geheugen, haar inzicht in de persoonlijkheden van haar familieleden, haar gevoel voor humor en de inspiratie die ze put uit haar liefde voor haar mentor Alfred Wolfsohn, die in de voorstelling *Amadeus* Daberlohn heet. Gaandeweg herschept ze zo haar eigen leven.

Op basis van Charlottes schilderijen en teksten schreef regisseur Annechien Koerselman een prachtig en gelaagd libretto, waarin het verhaal van Charlotte opnieuw tot leven komt. Componist Steven Kamperman vertaalde het libretto daarop in verrassende, meeslepende en ontroerende muziek. Verderop in dit programmaboekje kun je meer lezen over de manier waarop Annechien en Steven te werk zijn gegaan.

Vanaf het begin van het maakproces zijn we geraakt door de levenskracht, de creativiteit en de moed van Charlotte. We zijn diep onder de indruk van de manier waarop zij zich staande weet te houden in een tijd waarin zowel de wereld om haar heen als haar persoonlijke leven op zijn kop komt te staan. Met haar werk inspireert zij ons en laat zij zien hoe creativiteit en zelfexpressie kunnen helpen om weer grip op het leven te krijgen en hoe kunst zelfs in de donkerste tijden een houvast kan bieden.

We hopen dat Charlottes verhaal ook jou inspireert en wensen je een mooie voorstelling toe.

Wishful Singing en alle andere makers

Charlotte – Leven? of Theater?

door Annechien Koerselman

Charlotte Salomon: haar naam doet vrijwel bij iedereen een bel rinkelen. Dat gold ook voor mij toen Wishful Singing en Steven Kamperman me benaderden voor dit project. Toch bleek ik haar geschiedenis en daarmee samenhangende werk minder goed te kennen dan ik bij voorbaat dacht. Mijn associaties gingen vooral uit naar de Tweede Wereldoorlog. En natuurlijk speelt de opkomst van het nazisme een belangrijke rol, maar wie zich daadwerkelijk in Charlotte Salomon verdiept – en daartoe krijgt u vanavond volop gelegenheid – ontdekt dat haar levenswerk *Leven? of Theater?* vooral een ontroerende existentiële zoektocht betreft die ze op unieke wijze heeft vormgegeven, zowel in woord als in beeld.

Theater of het Leven?

Charlottes werk is een theatrale beeldbiografie, waarin ze haar eigen leven en dat van haar familie bont uiteenzet. Het woord theatraal heb ik met opzet onderstreept, omdat Salomon speelt met illusie en realiteit. Zo noemt ze haar werk niet voor niets een Singespiel, een term die o.a. Brecht en Weill vaak voor hun muziektheatercreaties eind jaren '20 gebruikten. Ook vermeldt ze een lijst van personages, die knipogend verwijzen naar mensen die echt hebben bestaan. Haar grootouders geeft ze bijvoorbeeld de achternaam Knarre, hoogstwaarschijnlijk omwille van het narrenkarakter dat ze haar grootvader toedicht. Bovendien laat ze regelmatig haar fantasie de vrije loop, zo blijkt uit overlevering van haar vader, stiefmoeder en Alfred Wolfsohn. Van een intieme relatie tussen Charlotte en Amadeus Daberlohn (de alias van Wolfsohn) zou nooit sprake zijn geweest. Droom en werkelijkheid dwarrelen kortom in Salomons werk door elkaar heen, maar is dit niet precies wat theater zo spannend maakt? We beleven iets als echt, geloven erin, maar of het ook waar is, wie zal het zeggen?

Steven Kamperman en ik ervoeren het theatrale aspect in ieder geval als een directe uitnodiging om van haar werk een nieuw muziektheaterwerk voor Wishful Singing en But what about te maken. Paradoxaal genoeg is de aanleiding van Charlotte om *Leven? of Theater?* te maken juist haar zoektocht naar waarheid geweest. Pas op volwassen leeftijd wordt haar een familiegeheim onthuld, dat haar hele bestaan op haar grondvesten doet schudden. Zowel het feit dat ze al die jaren voorgelogen is als het feit dat ze van moeders kant mogelijk erfelijk belast is met suïcidale gedachten, brengt haar logischerwijs uit haar evenwicht. Bovendien bevond ze zich op dat moment bij haar grootouders in het bezette Zuid-Frankrijk, ver van Berlijn waar ze geboren en getogen was, ver van haar ouders die inmiddels in onderduik in Amsterdam zaten. Met pen en penseel probeert ze haar verleden te herscheppen, de grote gaten in te vullen, vorm te geven aan een chaos van herinneringen en flarden waarheid, in de hoop zo haar verleden, haar familie en daarmee zichzelf te kunnen doorgronden.

Libretto

Mijn libretto bestaat voor het overgrote deel uit de teksten van Charlotte Salomon zelf. Charlotte schilderde namelijk niet alleen, ze beschreef haar gouaches ook of voegde een apart voorblad toe, waarmee ze de gouache van context of commentaar voorzag. Daartoe stonden me beschrijvingen en dialogen van de hand van Salomon ter beschikking. Het werk zelf laat zich

echter niet als een theaterstuk lezen. Daartoe schiet Salomon soms te veel in detail, neemt ze onverwacht afslagen naar deelonderwerpen of laat ze zich obsessief meeslepen door een onderwerp, zoals bij Daberlohn het geval is. Ik heb dan ook ten bate van de theatrale vertelling een eigen dramaturgie gecreëerd, waarbij Charlottes verlangen om te geloven in zichzelf en het leven de rode draad vormt.

Mijn stuk begint echter met de twijfel of Charlotte überhaupt wel in staat is om haar leven vorm te geven. Want los van het familiedrama dat haar ten deel viel, vroeg Charlotte zich namelijk voortdurend af of ze genoeg artistiek talent had om te tekenen. Ook dat had een reden. Op de kunstacademie viel ze niet op, niet als persoon, niet als talent. Daarbij komt dat ze zich ten tijde van de creatie van *Leven? of Theater?* ook nog in haar adolescentieperiode bevond, een per definitie spannende maar onzekere periode waarin deuren naar een zelfstandig leven moeten kunnen worden ontsloten. Door het uitbreken van de oorlog waren de mogelijkheden daartoe in het geval van Charlotte echter beperkt. Ze was verplicht samen te leven met haar grootouders (en later alleen met haar grootvader) in het saaie Zuid-Frankrijk, waar ze als Joden nog een relatief rustig leven konden leiden.

In mijn toneelbewerking laat de 22-jarige Charlotte zich tenslotte door haar imaginaire vriend Amadeus Daberlohn en haar 25-jarige alter ego overtuigen, dat ze de weg moet inslaan *“die alle geniale mensen zijn gegaan: proberen persoonlijke ervaringen in een groter geheel te plaatsen.”* Van die poging, die haar leven weer waarde zal geven, zijn we vervolgens in deze opera theatraal getuige.

Brecht

Toen Charlotte als puber in Berlijn opgroeide, was ook het vernieuwende theaterwerk van Bertolt Brecht en Kurt Weill daar populair. De invloed daarvan is in Charlottes werk zichtbaar. Ze portretteert en becommentarieert zichzelf, wat een vervreemdingseffect sorteert, een effect waar we Brecht aan schatplichtig zijn. In mijn bewerking en regie maak ik (gedeeltelijk) ook van dit theatrale effect gebruik.

Op het toneel maakt u namelijk kennis met twee soorten Charlottes. Aan de ene kant de 22-jarige Charlotte, die orde in de chaos probeert te scheppen om niet aan de waarheid te gronde te gaan. Aan de andere kant de 25-jarige Charlotte, die terug kan kijken op haar leven en werk, en op die manier haar jongere “ik” door de diepe dalen heen begeleidt en wanhoop weer in hoop ombuigt.

Hierin wordt de oudere Charlotte gemotiveerd door Amadeus Daberlohn. Deze imaginaire vriend (in Charlottes woorden *“haar mentor, dubbelganger, ziener en minnaar”*) heb ik in mijn toneelbewerking van begin af aan een rol gegeven. In *Leben? oder Theater?* maakt Daberlohn pas halverwege zijn entree. Maar hier daagt Daberlohn Charlotte direct uit haar familiegeschiedenis ten volle onder de loep te nemen. Daartoe transformeert hij de oudere Charlottes en musici door middel van kostumelementen tot een van haar familieleden. Zo verschijnen ook Charlottes grootouders, ouders, stiefmoeder, tante en de personificatie van de oorlog ten tonele. Op deze manier hoopt Daberlohn Charlotte situaties uit het verleden te laten herbeleven en eventuele confrontaties met familie te kunnen laten aangaan.

Familieopstelling

Aan de identiteitszoektocht van Charlotte heb ik vervolgens door een paar korte scènes in te voegen een hedendaagse vorm gegeven: Daberlohn laat Charlotte haar familie opstellen. De idee achter familieopstellingen is dat als iemand mensen, die zijn familie representeren, opstelt in een ruimte, dit diegene inzicht verschaft hoe zijn eigen identiteit met deze mensen samenhangt en ook hoe diegene patronen eventueel zou kunnen doorbreken. Doordat de onderlinge samenhang visueel helder wordt gemaakt en de representanten uiting mogen geven aan hun gevoelens, wordt de opsteller zich bewust van bijvoorbeeld zaken als terugkerende familiepatronen, verborgen loyaliteit, blokkades of onderdrukte gevoelens. Door het ruimtelijke aspect en omdat mensen iemand moeten vertegenwoordigen die ze zelf niet zijn, kent het fenomeen familieopstellingen ook meteen een theatrale component. Deze heb ik met een knipoog hier en daar wat vrijelijk in deze opera uitgebuit. Overigens staat het hedendaagse familieopstellen niet heel ver af van wat Amadeus Daberlohn nastreefde in *Leben? Oder Theater?* Ook zijn doel was het om Charlotte *“Alle wegen te leren gaan, en zichzelf te worden”* en daarmee dus weer zin aan haar leven te geven. Op zijn beurt laat Charlotte Daberlohn overigens ook niet koud. In Salomons fantasie wordt zij zijn project. Via haar wil hij zijn hemelbestormende theorie bewijzen over wat ware kunst is: *“Als kunstenaar moet je uitdrukking kunnen geven aan je diepste gevoelens”*.

Zelfspot

Dat Charlottes diepste gevoelens soms allerzwartst zijn, is gezien haar geschiedenis goed voorstelbaar. De angst dat ze misschien erfelijk belast is met suïcidale gevoelens, een verwrongen familieverhaal waarmee ze in het reine moet komen en het opkomende nazisme, waardoor ze als Jodin steeds meer geïsoleerd komt te staan: men zou voor minder de moed kunnen verliezen. Maar tegenover die zwartste gevoelens staat ook een andere kracht van Charlotte: haar zelfspot. Regelmatig neemt ze zichzelf in haar gouaches op de hak. Ook in Steven Kampermans compositie, die heerlijk afwisselend is om te regisseren, zijn die twee kanten van Charlottes karakter goed te horen. Op de meest dramatische ogenblikken leef je daardoor met haar mee, terwijl humoristische muzikale citaten er op andere momenten voor zorgen, dat we met Brechtiaanse distantie haar levensverhaal ook met een lach kunnen aanschouwen.

Hoopgevend

En dat is ook precies wat ik hoopgevend aan Charlottes interne gevecht vind. Haar duik in haar familiegeschiedenis en de drift om er vorm aan te geven, zorgt ervoor dat ze ermee leert leven, dat ze de zin van het leven terugvindt. Ze laat zien dat mensen ondanks pijn en tegenslag in staat zijn zich er bovenop te werken en van daaruit zelfs bijzondere kunstwerken te creëren. Sterker nog, haar schepping *Leben? oder Theater?* lijkt haar te hebben geholpen om te kunnen blijven geloven in zichzelf en vooral ook in het leven. Haar kunstwerk ademt kortom levenskracht uit.

Gouaches

Uiteraard heb ik binnen dit rijke werk van Salomon keuzes moeten maken. Niet alleen uit haar teksten, maar ook uit de meer dan 800 gouaches. Hiervan vertoon ik er in de voorstelling ongeveer honderd. Soms reizen we er met de video overheen, soms laat ik inzoomen op een detail, dat correspondeert met de scène die op dat moment op toneel plaatsvindt. Binnen de

keuzes die ik gemaakt heb, is overigens de stijlontwikkeling die Charlotte doorgemaakt heeft tijdens de creatie van *Leben? oder Theater?* nog steeds goed zichtbaar. Waar ze het begin van haar leven nog heel gedetailleerd schildert en korte scènes bijna als stripvorm weergeeft, focust ze in het middendeel steeds meer op een onderdeel of een scène. Haar laatste gouaches tenslotte zijn gemaakt met snelle schetsmatige streken.

Ik kan me voorstellen dat u na het zien van de opera nieuwsgierig bent geworden naar haar gehele oeuvre. Er zijn prachtige kunstboeken over haar uitgegeven en sinds kort heeft Het Joods Museum een speciale website aan Charlotte Salomon gewijd: charlotte.jck.nl/nl. Bij ieder bezoek daaraan verbaas ik me weer over de nieuwe details die ik in haar werk ontdek. Anno 2025 blijft Charlotte Salomon kortom nog steeds verrassen, ook de mensen die haar al enigszins denken te kennen!

Annechien Koerselman

Regisseur, librettist, video- & lichtontwerper

Wie is wie?

De personages in de opera zijn gebaseerd op mensen die echt geleefd hebben:

Charlotte Kann – Charlotte Salomon

Amadeus Daberlohn – Alfred Wolfsohn

Grootouders Knarre – Marianne en Ludwig Grünwald

Franziska en Albert – Franziska Salomon-Grünwald en Albert Salomon

Paulinka Bimbam – Paula Salomon-Lindberg

Charlotte Knarre – Charlotte Grünwald

De jonge Charlotte Kann

‘Kleeft dit verleden ook aan mij? Zijn ze erfelijk, die duistere gedachten?’

TE HERKENNEN AAN

Blauwe jurk, penselen en verf. Verlegen, verkennend.

De jonge Charlotte wordt overdonderd en meegesleept door het familiegeheim dat haar grootvader onthult. Al spelend en schilderend probeert ze de teugels van haar lot weer zelf in handen te nemen.

Charlotte ‘Master of Ceremonies’: Charlotte Kann op 25-jarige leeftijd

‘Ja, Charlotte, we maken er een Singespiel van!’

TE HERKENNEN AAN

Blauw pak, penselen en verf. Zelfverzekerd, motiverend.

Deze Charlotte kijkt terug, geeft commentaar, leidt haar jongere zelf de juiste kant op. Ze moedigt aan, regisseert zichzelf, en neemt andere rollen aan waar nodig.

Amadeus Daberlohn

‘Kunst moet uit het leven voortvloeien!’

TE HERKENNEN AAN

Bruin pak, bril. Zelfingenomen aard.

Amadeus Daberlohn is zelfbenoemd zangprofeet en zangleraar van Charlottes stiefmoeder, Paulinka. Ook is hij de motor achter Charlottes transformatie. Hij helpt haar om het verleden onder ogen te komen en wakkert haar artistieke vuur aan.

Grootmoeder en Grootvader Knarre, Charlottes grootouders van moederskant

Grootmoeder: ‘Mijn verdriet begint in de punten van mijn haren en eindigt in de kootjes van mijn voeten.’

Grootvader: ‘We moeten de dingen nemen zoals ze nu eenmaal zijn.’

TE HERKENNEN AAN

Grootmoeder: Donkere omslagdoek. Momenten van somberheid.

Grootvader: Rieten hoed, licht pak. Optimistische aard.

Grootvader houdt zijn door het lot geteisterde echtgenote onvermoeibaar op de been. Ze zijn dol op elkaar – maar makkelijke mensen zijn het niet...

Franziska Knarre & Albert Kann, de ouders van Charlotte

Franziska: ‘In de hemel is het veel mooier dan op aarde.’

Albert: ‘Ik maak me zorgen.’

TE HERKENNEN AAN

Franziska: Verpleegstersschort/bruidssluier/blauwe peignoir. Depressieve aard.

Albert: Doktersjas, contrabas, introvert.

Tegen de wil van haar ouders is Franziska getrouwd met de arts die ze aan het front heeft ontmoet. Kort daarop wordt Charlotte geboren. Als Charlotte bijna negen jaar is, pleegt haar moeder zelfmoord.

Paulinka Bimbam

‘Met wat charme en vleierij sla ik me er wel doorheen.’

TE HERKENNEN AAN

Rode stola. Vurig karakter.

Paulinka is een internationaal beroemd zangeres en de tweede vrouw van Albert Kann. Ze heeft een innige band met haar stiefdochter Charlotte. Omdat ze als Joodse zangeres na 1933 niet meer op mag treden, vervolgt ze haar carrière binnen de cultuurbond voor Duitse Joden (Jüdischer Kulturbund).

Charlotte Knarre, zus van Franziska

‘Les sanglots longs des violons de l’automne blessent mon cœur d’une langueur monotone.’

TE HERKENNEN AAN

Rode omslagdoek, melancholische inborst.

Jongste dochter van Grootouders Knarre, zus van Franziska Knarre, de moeder van Charlotte. Zij verdrinkt zichzelf op 18-jarige leeftijd. Charlotte is naar haar vernoemd.

Oorlog!

'De dag voor vrijheid en brood breekt aan!'

TE HERKENNEN AAN

Groene overall, accordeon. Gewelddadig, kleinerend.

Zowel de Eerste als Tweede Wereldoorlog hebben gevolgen voor het reilen en zeilen van de familie Knarre en Kann. In de familieopstelling die gemaakt wordt zodat Charlotte haar verleden onder ogen kan komen, speelt de oorlog dan ook ook een rol: hij wordt als personage opgesteld.

Korte inhoud van de scènes

Proloog

De 25-jarige Charlotte Salomon probeert haar 22-jarige ik te overtuigen dat als ze de adviezen van haar mentor Amadeus Daberlohn opvolgt, ze wel degelijk in staat is goede kunst te maken. Maar de jonge Charlotte twijfelt of ze dat wel kan.

Scène 1

Als oplossing stelt Daberlohn voor dat ze haar familie opstelt. Een levensveranderende gebeurtenis komt daardoor weer bovendien.

Scène 2

Haar grootmoeder doet een zelfmoordpoging, als de Duitsers in 1939 Frankrijk binnenvallen. Grootvader onthult daarop een familiegeheim. Haar moeder blijkt niet aan de griep gestorven maar zelfmoord te hebben gepleegd, net als vijf andere familieleden van grootmoeders kant.

Scène 3

Charlotte raakt in paniek van deze onthulling. Wat betekent dit voor haar? Wat zegt het over haar identiteit? Wordt zij de volgende in de rij die zelfmoord zal plegen? Daberlohn overtuigt haar ervan dat ze deze doodsdrijf kan omzetten in theatrale kunst: Leben? oder Theater?

Scène 4

Onder leiding van Daberlohn duikt Charlotte het verleden in. Ze ziet voor zich hoe haar ouders elkaar ontmoeten, hoe zij geboren wordt, en hoe haar tante Charlotte – naar wie ze vernoemd is – zichzelf verdrinkt.

Scène 5

Charlotte probeert haar sombere moeder op te beuren. Tevergeefs. Na een mislukte zelfmoordpoging springt Franziska uit het raam. Grootmoeder geeft Charlottes vader Albert de schuld. De belofte van een brief vanuit de hemel wordt door Charlottes moeder niet ingelost.

Scène 6

Na een periode van rouw betreedt de beroemde zangeres Paulinka Bimbam het leven van Charlotte en haar vader. Paulinka maakt zich zorgen over de wijze waarop Charlotte zich gedraagt. Ze zet Grootmoeder onder druk om Charlotte de ware toedracht van Franziska's dood te mogen onthullen. Maar deze weigert.

Scène 7

1933. Hitler wordt tot Reichskanzler verkozen. Als gevolg daarvan mogen Joden geen functies in het openbare leven meer uitoefenen, zo ook Albert, Paulinka en Daberlohn. Charlotte wordt desondanks aangenomen op de kunstacademie.

Scène 8

Daberlohn maakt zijn entrée in huize Bimbam-Kann, in de overtuiging dat Paulinka hem een bestaan als zangleraar kan garanderen. Charlotte is direct van hem onder de indruk. Daberlohn heeft zijn twijfels, maar ziet zich door Charlotte wel bevestigd in zijn theorie.

Scène 9

Daberlohn zet zijn theorie aan Paulinka (en Charlotte) uiteen. Het belangrijkste is niet dat het leven jou liefheeft, maar dat jij het leven liefhebt. Dat zorgt voor de noodzakelijke levenskracht, waaruit waarachtige kunst kan voortvloeien.

Scène 10

Daberlohn brengt zijn theorie samen met Charlotte in de praktijk. Hij probeert met haar af te dalen tot haar diepste gevoelens. Geïnspireerd besluit Charlotte iets te scheppen dat 'boven de middelmaat' uitgaat. Charlottes ouders zijn bezorgd.

Scène 11

1938: Kristalnacht. Charlottes vader wordt door de Nazi's opgepakt en in Sachsenhausen gevangengezet. Daberlohn ontkomt ternauwernood aan een razzia. Paulinka weet Albert uiteindelijk vrij te kopen. Vader besluit dat Charlotte direct naar haar grootouders in Zuid-Frankrijk moet afreizen. Daar is ze nog veilig.

Scène 12

In Zuid-Frankrijk is Charlotte getuige van de ditmaal geslaagde poging van haar grootmoeder om een eind haar leven te maken.

Scène 13

Charlotte stort in. Ze zakt weg in een diepe duisternis.

Scène 14

Daberlohn baant de weg voor Charlotte vrij naar haar diepste gevoelens. Hierop gaat Charlotte de confrontatie met zowel haar grootvader als haar ouders aan.

Epiloog

Charlotte realiseert zich dat ze haar werk nu koste wat het kost moet voltooien. Zo ontstaat *Leven? of Theater?*

Over de muziek van *Charlotte - Leben? oder Theater?*

door Steven Kamperman

Een mengeling van verdriet, onverklaarbare melancholie, paniek en boosheid vullen het hoofd van Charlotte Salomon wanneer ze in 1938 aankomt in Zuid-Frankrijk. Ze is zojuist gevlucht uit nazi-Berlijn. Het is voor niemand makkelijk om helderheid te scheppen in de warboel die het leven soms dreigt te worden, maar de introverte Charlotte krijgt het wel heel zwaar voor de kiezen. Ze besluit iets 'ganz verrücktes' te doen om ervoor te zorgen dat haar hoofd niet ontploft. Ze besluit haar leven te gaan schilderen, als een soort stripverhaal, inclusief teksten en zelfs melodiestuggesties. 'Ein Singespiel' noemt ze het geheel van 750 schilderijen met tekstbladen. Daarmee verwijst ze naar een lichte opera-vorm die eind achttiende/begin negentiende eeuw populair was geweest. Zo'n *Singespiel* leek op de musical van nu met gesproken in plaats van gezongen dialogen.

Leben? oder Theater?

Toen ik - nieuwsgierig gemaakt door een Duitse vriend - voor het eerst bladerde in het werk van Charlotte Salomon was ik meteen gefascineerd. De ongepolijste beeldtaal, het intense kleurgebruik, het expressieve surrealisme, de humoristische teksten, het zichzelf niet sparen: ik voelde meteen een klik. Hier lag bovendien een authentiek verhaal dat aan actualiteit niets heeft ingeboet. Charlottes persoonlijke existentiële zoektocht in *Leben? oder Theater?* is voor velen nog steeds herkenbaar. En helaas staat de wereld een kleine negentig jaar na dato opnieuw in brand. Annechien Koerselman ving Charlottes verhaal in een prachtig en verrassend libretto, dat samen met de ontstane muziek een half jaar mijn wereld vormde.

Berlijn en Kurt Weill

We gaan in de opera aanvankelijk terug naar het Berlijn van vóór 1933. De stad was op dat moment een belangrijk cultureel centrum met een bloeiende theater- en muzikscene. Muzikaal springt daarbij meteen de naam van componist Kurt Weill voor mijn ogen. Kurt Weill schreef bijzondere muziek die toegankelijk bleef voor een groter publiek. Hij schreef veel minder hermetisch dan veel van zijn tijdgenoten en schuwde hoempapa-begeleidingen bijvoorbeeld niet. Verwijzingen naar die showbizmuziek keren ook regelmatig terug in mijn opera. Maar tegelijk was Weill ook op zoek naar harmonisch avontuur. Hij bediende zich vaak van het mineurakkoord met een majeur septiem, een bitterzoete, enigszins verontrustende klank die tegelijk heel aansprekend is. Deze klank speelt ook in mijn opera een centrale rol en verklankt een met woorden moeilijk te omschrijven mengeling van pijn, verdriet en tegelijkertijd hoop en levenslust.

Kleuren

Kleur speelt een belangrijke rol in het werk van Charlotte Salomon. Soms herhaalt ze hetzelfde beeld zelfs een aantal malen, waarbij alleen de kleur verandert om een gemoedsontwikkeling aan te geven. Ik heb daarom ook elk van de veertien doorgecomponeerde scènes een eigen karakteristieke klankkleur gegeven, namelijk de veertien verschillende modaliteiten van de harmonische en melodisch stijgende mineurtoonladders. Die klankkleuren vormen samen het telkens verschuivende perspectief van de zoektocht van Charlotte. Deze toonladders vertonen

weliswaar een sterke familieverwantschap, maar hebben elk een eigen karakter. Sommige zijn lyrisch of energiek, andere zijn juist ronduit beklemmend. In hun samenhang vormen ze als het ware de Bühne waarop de overige muzikale elementen in de opera ten tonele kunnen verschijnen.

Bekende melodieën

Zoals ik al eerder aanstipte geeft Charlotte in haar werk *Leben? Oder theater?* zelf telkens ook melodiestuggesties. Allerhande bekende melodieën passeren de revue. In volgorde van opkomst: *Freude, schöner Götterfunken* (Beethoven), *Ich weiss nicht was soll es bedeuten* (Heine, Friedrich Silcher), *Wir winden Dir den Hochzeitskranz* (Carl Maria von Weber), *Chanson d'Automne/Les sanglots longs des violons* (Verlaine/Charles Trenet), *Am Weihnachtbaum die Lichter brennen* (Hermann Kletke/anoniem), *Das Wandern ist des Müllers Lust/Das hat nicht Rast* (Wilhelm Müller/Franz Schubert), *Der Wegweiser* (Die Winterreise; Müller, Schubert), *Bist du bei mir* (Stölzel, zetting J.S. Bach). Deze melodieën heb ik allemaal verwerkt in de muziek van de opera. Soms expliciet en duidelijk herkenbaar, op andere momenten zijn ze alleen te horen als een tegenmelodie in de begeleiding.

Eén originele melodie heb ik ondanks uitgebreide zoekpogingen niet thuis kunnen brengen: *Wie Ich dich liebe, so hat noch nie ein Mensch geliebt*. Dit is dus een melodie van mijn eigen hand geworden, net als de latere serenade *Oh, wenn ich Dich sehe, klopft mir mein Herze ganz fürchterlich*. Ik denk dat de glimlach op het gezicht van de componist tijdens het schrijven nog steeds te horen is.

Met alle verschillende muzikale citaten treedt er als vanzelf een eclecticisme van stijlen op, dat ik zelf nog verder doorgetrokken heb. Charlotte kwam uit een kunstzinnige familie, en had een grote kennis van verschillende componisten en schilders - iets wat je ook in haar schilderijen terug ziet komen. Daarbij vermengde ze totaal vanzelfsprekend populair amusement en Kunst met een hoofdletter K. Op dezelfde manier refereer ik zowel naar Haydn als naar de tango, en volgen melodische passages en abstracte klankvelden elkaar naadloos op.

DNA-motief

Een ander telkens terugkerend element in de opera is wat ik het 'DNA-motief' noem. Het openbaart zich meteen in de eerste maten in de zwaarmoedige tonen A-E | C-G en deze notennamen verwijzen naar de basenparen die in allerlei volgordes de genetische ketens van het menselijk leven coderen (A-T(->E) | C-G).

Charlotte ziet zich in de opera geconfronteerd met het lot, met een familiale hang tot suïcide, hier door mij begrepen als een genetische dispositie. Als het lot zich aan haar opdringt of juist bedwongen is, speelt het DNA-motief een rol in de begeleiding, door middel van ketens van 'muzikale genen'.

Balanceren tussen zwaar en licht

Een opera waarin de dreiging van zelfmoord en oorlog een grote rol speelt, wordt dat niet te zwaar? En hoe ga je daar muzikaal mee om? De humor van Charlotte zelf en het regelmatig grappige libretto van Annechien Koerselman zorgen voor de nodige lichtheid. Zo is ook de muziek een balanceer-act geworden tussen het lichte en het zware. Gaandeweg trekt het

verhaal emotioneel de teugels aan, maar tussen de noten door blijft toch uiteindelijk de hoop gloren.

Niettemin blijft het verhaal van Charlotte als geheel ronduit aangrijpend. Ze blijft niet bij de pakken neerzitten en vindt in de kunst een manier om zich in haar bestaan te bevrijden. Dat het lot uiteindelijk buiten haarzelf om toch op zo'n bittere manier toeslaat maakt haar persoonlijke overwinning en artistieke victorie er niet minder om.

De intense verdieping die ze naar het einde toe ervaart beschouw ik als een doel in zichzelf.

Daarmee inspireert Charlotte mij nu nog steeds met haar kunstzinnige - of theatrale? - manier om naar het leven te kijken.

Steven Kamperman

Componist

Nagenieten

Voor iedereen die na afloop van de voorstelling nog meer wil weten over Charlotte, hebben wij een speciale pagina ingericht met allerlei informatie over de voorstelling. Op deze pagina kun je je nog iets meer verdiepen in Charlotte en nemen we je mee in ons maakproces. Klik op de afbeeldingen, kijk lekker rond en vergeet je niet te abonneren op onze nieuwsbrief. Veel plezier!

Je vindt hier onder meer de volgende onderdelen:

- Wie was Charlotte Salomon? – Lees meer over haar leven
- Gouaches – bekijk Charlottes werk online
- Videomateriaal – interviews met de makers, de trailer, achter de schermen
- Podcast over Charlotte
- Informatie over onze contextprogrammering
- Charlotte in de media

Ga naar wishfulsinging.nl/charlotte-salomon-leben-oder-theater-de-verdieping/

Toegankelijkheid

Bij onze concerten vinden we het belangrijk dat iedereen zich welkom voelt en zichzelf kan zijn. We zetten daarom stappen om onze concerten zoveel mogelijk voor iedereen toegankelijk te maken. We houden rekening met de rolstoeltoegankelijkheid van onze zalen, zorgen voor digitale programmaboekjes voor mensen met een visuele beperking en richten waar mogelijk een prikkelarme ruimte in voor mensen die daar behoefte aan hebben voor en na afloop van het concert. Heb je feedback, tips of suggesties op dit terrein voor ons? Stuur een mail naar info@wishfulsinging.nl.

Hidden Disabilities Sunflower

Sommige handicaps, aandoeningen of chronische ziekten zijn voor anderen niet meteen duidelijk. Voor mensen die in deze doelgroep vallen, is de Hidden Disabilities Sunflower ontworpen, een keycord of button die mensen kunnen dragen om aan te geven dat zij misschien extra hulp, begrip of tijd nodig hebben.

Wishful Singing is aangesloten bij de Hidden Disabilities Sunflower. Je kunt altijd een van onze medewerkers aanspreken, zodat we je waar nodig kunnen ondersteunen tijdens je concertbezoek.

hdsunflower.com/nl/

Na de voorstelling

Het verhaal van Charlotte Salomon laat niemand onverschillig. Als makers zijn we diep onder de indruk geraakt van Charlottes levenskunst, haar moed en haar doorzettingsvermogen. Maar we zijn ook getroffen door de vele zelfdodingen in haar familie, de oorlog en het wrede lot dat haar en haar familie trof.

We kunnen ons voorstellen dat het verhaal van Charlotte Salomon ook bij jou veel heeft losgemaakt. We praten hier graag na afloop met je over na.

Merk je bij jezelf op dat je ook daarna nog behoefte hebt om verder te praten over de voorstelling of je gevoelens te delen? De Luisterlijn is dag en nacht bereikbaar voor een vertrouwelijk gesprek via 088-0767000 of deluisterlijn.nl.

Denk je zelf aan zelfdoding, of maak je je zorgen om iemand in je omgeving? Neem dan contact op met Stichting 113 Zelfmoordpreventie via 0800-0113 of 113.nl. De hulp is gratis, anoniem en 24/7 beschikbaar.

Zorg goed voor jezelf – en voor elkaar.

Artistiek team

Wishful Singing

Wij zijn Wishful Singing, een groep van vijf professionele, bevlogen zangeressen met een unieke klank, uitstraling en daadkracht. Met onze concerten, onze artistieke samenwerkingen, bijzondere contextprogrammering, vernieuwende interdisciplinaire voorstellingen en op maat gemaakt educatiemateriaal zetten we ons in voor een wereld waarin het leven en welbevinden van ieder mens verrijkt en gestimuleerd wordt door muziek en zang. Wij geven concerten in onze thuisbasis Utrecht, in Nederland en over de hele wereld. We zingen alles waar ons hart sneller van gaat kloppen: van schurende dissonanten en tijdloze volksmelodieën tot funky harmonieën, transcendentale eenstemmigheid en ritmische krankzinnigheid. Van oude muziek, volksmuziek, close harmony en gregoriaans, tot speciaal voor onze bezetting van vijf vrouwen gecomponeerde werken.

Al sinds de oprichting in 2004 onderscheidt Wishful Singing zich door avontuurlijke samenwerkingen met kunstenaars, filosofen en topmusici als Herman Finkers, Damani Leidsman, Fokke Obbema, Stine Jensen, het Nederlands Blazers Ensemble, Modar Salama en Lavinia Meijer. Komend seizoen zijn we op het podium te zien met onder andere musici uit het Amsterdams Andalusisch Orkest. Wishful Singing vindt het belangrijk om stem te geven aan de ideeën van kunstenaars van onze tijd en bij te dragen aan repertoireopbouw voor *upper voice* vocale ensembles. Componisten als Kate Moore, Joey Roukens en Steven Kamperman schrijven muziek voor het ensemble.

De afgelopen jaren heeft Wishful Singing samen met Herman Finkers een nieuwe *buzz* gecreëerd rondom het gregoriaans. Meer dan 6.000 deelnemers volgden in 2020 een van de online cursussen gregoriaans die we samen met Finkers ontwikkelden. Volle kerken met de *Missa in Mysterium* volgden, evenals twee cd's. In maart 2024 lanceerde Wishful Singing de online cursus *Gregorian Treasures* in samenwerking met een van 's werelds meest gerenommeerde vocale organisaties: de VOCES8 Foundation.

We hebben verschillende langlopende educatieve en sociale projecten geïnitieerd. Een van deze projecten is Zing je sterk, een online zangtherapie die in 2021 begon voor long covid-patiënten en ondertussen is uitgebreid voor andere doelgroepen. Meer informatie over Zing je sterk vind je verderop in dit boekje.

"De vijf zangeressen van Wishful Singing zingen zo mooi dat hemel en aarde ter plekke van plaats lijken te wisselen."

Stijn Fens, Trouw

But What About: Haagse muzikale ontdekkers met een interactieve missie

But What About is een veelzijdig en innovatief ensemble uit Den Haag, opgericht in 2016 en direct bekroond met de Grote Kamermuziekprijs. De naam weerspiegelt hun nieuwsgierige en onderzoekende houding: “But what about...?” nodigt uit tot voortdurende ontdekking, reflectie en beweging. Het ensemble verkent de wereld stap voor stap, met muziek als middel om vragen te stellen en nieuwe perspectieven te openen.

De kracht van But What About ligt in hun brede, kleurrijke visie en hun interactieve benadering. Ze creëren programma's die de grenzen tussen muzikanten en publiek doorbreken, en richten zich op nieuwe muziek die alle leeftijden en achtergronden aanspreekt. Hun doel is om samen met het publiek de wereld te verkennen en te begrijpen.

De kern van het ensemble wordt gevormd door:

Wilco Oomkes: accordeon, synthesizer, zang

Vincent Martig: klarinetten, drums, zang

Benjamin de Boer

Benjamin de Boer is een veelzijdig contrabassist, maker en zanger met een warm speel- en zanggeluid. Hij is van alle markten thuis en beweegt zich moeiteloos tussen uiteenlopende stijlen en genres – van kamermuziek tot popproducties en muziektheater.

Tussen 2013 en 2018 studeerde Benjamin klassiek contrabas aan het Conservatorium van Amsterdam, waar hij les kreeg van onder anderen Rick Stotijn, Olivier Thiery en Peter Leerdam. Aansluitend vervolgde hij zijn studie aan Codarts, Hogeschool voor de Kunsten in Rotterdam, waar hij een gecombineerde master volgde in jazzcompositie, jazzzang en klassiek contrabas. Deze master rondde hij in 2020 cum laude af.

Als uitvoerend bassist is Benjamin regelmatig te horen bij onder meer het Metropole Orkest en Kamerata Zuid – twee ensembles waarin hij zijn liefde voor zowel het klassieke geluid als voor pop- en jazzmuziek kwijt kan.

Als maker onderscheidt hij zich door zijn creatieve veelzijdigheid. Zijn debuutalbum *The Promise* combineert progressive rock met kleinkunst en moderne klassieke invloeden. Meer recentelijk schreef hij muziek voor de muziektheatervoorstelling *Alle Markten Thuis* van Isabel Pronk en Valentine Blangé, en produceerde hij het hoorspel *Dolfje Weerwolfje* voor dierentuin Burgers' Zoo.

Daarnaast is hij als songwritingcoach verbonden aan Ensemble Zoef, waarmee hij songwritingtrajecten begeleidt binnen het Leger des Heils – gericht op activatie en verbinding.

Benjamin speelt op een strijkstok van Louis Morizot, beschikbaar gesteld door het Nederlands Muziekinstrumenten Fonds.

Florian Just

Florian Just is een veelzijdige bariton met een warme klank en expressieve zeggingskracht. Hij bouwde een internationale carrière op in opera, oratorium en muziektheater, met optredens bij o.a. de Komische Oper Berlin, het Concertgebouw, Staatskapelle Dresden en Teatro Colón in Buenos Aires.

Just begon als jongenssopraan bij het Dresdner Kreuzchor en studeerde zang in Amsterdam en Metz, bij onder meer Udo Reinemann. Hij zong hoofdrollen in werk van Monteverdi, Debussy en Henze en is al bijna twintig jaar verbonden aan Holland Opera, waar hij te horen was in zowel klassiek als nieuw muziektheater voor jong publiek.

Daarnaast was hij te gast bij operahuizen in binnen- en buitenland met moderne repertoirestukken van Xenakis, Sciarrino en Subotnik. Hij werkte met dirigenten als Reinbert de Leeuw, Jos van Veldhoven en Markus Stenz.

Zijn solo-cd's *Monologe* en *Éternelle Dualité* werden lovend ontvangen in de internationale pers. Voor die laatste plaat werd hij opgenomen in de Top-20 beste vocale opnames van 2022 door het Canadese Textura.

Annechien Koerselman

Regisseur en librettist Annechien Koerselman studeerde regie aan de Toneelacademie Maastricht. Sindsdien regisseert ze zowel teksttoneel, muziektheater als opera. Daarbij vormt muziek de rode draad in al haar producties. Vervolgens streeft ze gestuwd door een conceptuele gedachte naar een boeiende samengang van tekst, muziek, beeld en beweging oftewel totaaltheater. Ze enceneert zowel acteurs, zangers, musici, ensembles, koren als orkesten en heeft voor eenieder van hen een specifieke aanpak ontwikkeld. Haar werk speelt van Nederland tot Brazilië, van China tot Zweden.

Annechien houdt ervan nieuw muziektheater te ontwikkelen. Recent enceneerde ze o.a. *Babyn Jar* – Stankovych/Brahms (National Opera Kiev), *Was Lauert da im Labyrinth* – Dove (Berliner Philharmoniker), *Dijkdrift* – Hekkema (Silbersee/Calefax Rietkwintet), *Das Geheimnis der blauen Hirsche* bij die Deutsche Oper Berlijn en *OFFER* – Wiegerink/Kassies (Consensus Vocalis). Eerder enceneerde ze in samenwerking met componist Steven Kamperman en *Wishful Singing* de nieuw ontwikkelde opera *Hildegard*. Met *Wishful Singing* werkte ze ook samen bij het theatrale concert *What about Mary?*, *Gregorian Treasures* en bij de *Zing je Sterk* concertreeksen.

Steven Kamperman

Klarinettist en componist Steven Kamperman (1970) is een bezielde muzikale avonturier. Na een start als improviserend jazzmusicus, met onder andere optredens op het North Sea Jazz Festival met zijn ensemble 1 Step 7 Seas, begon Steven Kamperman vanaf 2002 een langdurige samenwerking met de Turkse musicus Behsat Üvez waarmee hij van Mexico tot Siberië optrad. Na diens vroegtijdige overlijden richtte Kamperman zich weer tot de geïmproviseerde jazz, in samenwerkingen met o.a. HOT Het Orgel Trio en Valentin Clastrier en eigen projecten als *NeOropa* (met Michel Godard en Sanem Kalfa) en *City Maps* (met Bart Maris).

Daarnaast ontwikkelde hij zich sinds 2010 in toenemende mate als componist voor hedendaagse ensembles. Hij won in 2016 de *international YAMAward* met zijn jeugdopera *RoodHapje* (uitgevoerd door Holland Opera). Zijn opera *Hildegard* - rond vocaal kwintet Wishful Singing en HOT Het Orgel Trio - werd door NRC in 2018 benoemd als 'een van de hoogtepunten van November Music.' Een nieuwe grote samenwerking met Wishful Singing volgde in de vorm van een live soundtrack voor de stille film *Der müde Tod* (Fritz Lang, 1921). Kamperman schreef de afgelopen jaren werken voor een keur aan ensembles, waaronder Calefax Rietkwintet, Rotterdams Philharmonisch Orkest, Kwatta en Oorkaan.

In 2022/23 was Steven Kamperman de resident van het Parijse Van Doesburghuis, waar hij onder andere de suite *Maison Moderne* schreef en ook het gelijknamige album opnam met Oene van Geel, Paul Jarret en Albert van Veendendaal. 'Een album met een verreikende inslag, een gietijzeren pijler onder het Nederlandse jazzlandschap.' (JazzNu)

Naar aanleiding van zijn stillefilm-begeleiding *Prince Achmed* - rond de geknipte silhouetten film van Lotte Reiniger uit 1926 - was er een paginagroot interview met Kamperman te lezen in de Volkskrant, gevolgd door een succesvolle tour met onder andere een uitverkocht Muziekgebouw aan 't IJ.

Komend najaar

Metropolis

Wishful Singing zingt nieuwe soundtrack bij Fritz Langs filmklassieker

We beleven een stad in 2026, zoals Fritz Lang hem in 1927 voor zich zag: ondergronds zwoegen arbeiders om kolossale machines draaiende te houden, terwijl boven hen de elite in weelde leeft. Centraal staat een jonge vrouw, die de arbeiders hoop biedt en oproept tot harmonie – tot haar uiterlijk wordt gekopieerd naar een robot die geprogrammeerd is met een heel ander doel...

Deze meeslepende, tijdloze klassieker stelt vragen over macht, technologie en menselijkheid die vandaag net zo urgent voelen als toen, maar biedt de afloop van de film wel een bevredigend antwoord?

Vocaal ensemble Wishful Singing zingt nieuwe muziek van Steven Kamperman, die hij speciaal voor deze bezetting componeerde. De muziek – vol spookachtige zang, indringende percussie en crossovers tussen mens en machine – voegt niet alleen een extra laag toe, maar daagt je ook uit om 100 jaar na de première de iconische klassieker op hedendaagse wijze te bekijken én te bevragen.

Speelperiode: oktober 2026 – januari 2027

Metropolis wordt uitgevoerd door Wishful Singing, Yonga Sun, Jorrit Westerhof en Steven Kamperman

Boek snel je tickets via wishfulsinging.nl/program/metropolis

December 2026

Gregorian Treasures | Nix Immortalis

Wishful Singing & VOCES8 Scholars Ensemble

Wishful Singing en het VOCES8 Scholars Ensemble zijn terug met een wintereditie van Gregorian Treasures. Na een uitverkochte reeks concerten in Nederland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk presenteren zij nu Nix Immortalis ('Onsterfelijke Sneeuw'): een speciaal winterprogramma rond gregoriaans en vroege polyfonie.

Dwarrelende vlokken bij het vallen van de avond, een bevroren meer bij maanlicht, de eerste bloemen die bij zonsopgang boven de smeltende sneeuw uitsteken — Nix Immortalis is een verlangen naar winterse helderheid en kaarslicht.

Midden in de drukke periode rond advent en kerst biedt dit concert een moment van rust en verstillings, gedragen door de samenzang van twee vocale topensembles. Op sfeervolle, historische locaties door heel Nederland klinkt de hypnotiserende eenvoud van duizend jaar oude gregoriaanse eenstemmigheid, naast de rijke polyfonieën die daar in latere eeuwen uit voortkwamen.

Nix Immortalis is een verstild winterconcert waarin tijd, ruimte en klank samenkomen en waaruit je kalm en met hernieuwde aandacht weer naar buiten stapt.

Speelperiode: december 2026

Ik zou er niet naar toegaan. Ik kan het niet aanraden, want als je er naartoe gaat en je hebt dát gregoriaans gehoord, dan denk je bij al het andere: "Nee, dat is het toch net helemaal niet". Je bent gewaarschuwd. Maar het is wél prachtig!

Herman Finkers

Boek snel je tickets via wishfulsinging.nl/program/gt-niximmortalis/

Steun Wishful Singing

Wij kunnen onze artistieke dromen en ambities niet verwezenlijken zonder de onmisbare financiële steun van ons publiek. Je kunt ons vandaag helpen om onze projecten verder te laten groeien door het doen van een donatie. Met onderstaande link kun je direct een bijdrage doen, klein of groot.

wishfulsinging.nl/steun-ons

Wishful Fifty

Ook kun je ervoor kiezen Wishful Singing te steunen door structureel (minimaal vijf jaar) minimaal €500,- per jaar bij te dragen. Dankzij de Geefwet is op deze wijze periodiek schenken fiscaal extra aantrekkelijk. De leden van Wishful Fifty staan dichtbij het ensemble en genieten verschillende privileges, waaronder een aantal vrijkaarten voor concerten.

Neem contact met ons op via wishful50@wishfulsinging.nl als je interesse hebt of als je er (vrijblijvend) meer over wilt weten.

Met dank aan

Het werk van Wishful Singing wordt mede mogelijk gemaakt door het Fonds Podiumkunsten, Gemeente Utrecht en de schenkers van Wishful Fifty.

Charlotte Salomon – Leben? oder Theater? wordt mede mogelijk gemaakt door Fonds Podiumkunsten, Fonds en Gravin van Bylandt Stichting.

Collectie Joods Museum – ©Stichting Charlotte Salomon.

Yvon Muller voor het gebruik van het decorontwerp.

Wishful Singing is een culturele ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling). Giften aan het ensemble zijn daarom fiscaal aftrekbaar.

Wij kunnen onze artistieke dromen en ambities niet verwezenlijken zonder de onmisbare financiële steun van ons publiek.

Colofon

Stichting Wishful Singing

info@wishfulsinging.nl

wishfulsinging.nl

Artistiek directeur Wishful Singing

Anne-Christine Wemekamp

Algemeen directeur Wishful Singing

Marjolein Stots

Directie-assistent

Sharon Willemsen

Acquisitie en boekingen

Jacqueline La Rooy

Financieel manager

Karen Smit

Productieleider

Erik Laarman

Sonja Heimans

Marketing, communicatie en pr

Carmen Landa

Stella Brüggen

Esmee Soetekouw

Fondsenwerving

Marleen van Os

Administratie

Erik Laarman

Fotografie

Henry Faber

Frances Marshall

Ward Mevius

Jeroen C. Zijp

Monique Kooijmans

Robin van der Ploeg

Grafische vormgeving

Carrie Zwarts

Programmaboekje

Irene Doolaard

Maria Goetze

Coördinatie contextprogrammering

Polo Derks

Vrijwilliger cd-verkoop

Inge van den Tol

Raad van Toezicht

Wieneke Jansen

Gertien Smits

Gertjan Nederbragt

Mattijs van de Woerd

BLIJF OP DE HOOGTE!

Ga naar onze website wishfulsinging.nl voor de meest actuele concertagenda.

Hier kun je je ook inschrijven voor onze nieuwsbrief, zodat je altijd als eerste op de hoogte bent van onze activiteiten.

[Klik hier om je direct in te schrijven voor onze nieuwsbrief.](#)

Volg ons op:

[Facebook](#)

[Instagram](#)

[YouTube](#)

[Spotify](#)